

Política i valors

JOAN MANUEL DEL POZO

Professor de Filosofia de la Universitat de Girona i exconseller d'Educació i Universitats

L'autor es planteja, sempre sota el supòsit del caràcter democràtic de la política, la relació que l'activitat política com a tal pot tenir amb els valors: la política estableix i fonamenta valors o els valors són autònoms i la política els necessita? Té sentit la política democràtica sense la pràctica de determinats valors? L'acció política estimula valors en les persones que la practiquen?

“La política mereix grans elogis.
És una preocupació de persones lliures
i la seva existència és una prova de llibertat”.

BERNARD CRICK, *En defensa de la política*, 1962.

Lesfera dels valors és autònoma per principi: si no ho fos, ens hauríem de preguntar de què depenen els valors, i aleshores caldria plantejar si aquella entitat, fos objecte, subjecte, divinitat, autoritat, idea, categoria o ésser de qualsevol mena, era valuosa o no: si no ho era, seria de molt mal sostenir èticament que emparés o fonamentés els valors sense ser ella mateixa valuosa; i si ho era, ratificaríem l'autonomia esmentada: seria un valor més, per molt *primer* que fos, però seria en tot cas un *primus inter pares*, és a dir, finalment seria *par* o de naturalesa igual que els altres. Entenem com a valor tot allò que considerem que és digne de realització, d'incorporació o d'aplicació a la vida humana, pel fet de constituir-ne, segons el nostre lliure criteri, expressió essencial, objectiu principal, finalitat necessària. En una interpretació extensiva, *qualsevol* cosa que en qualsevol moment ens *valgués* la pena, que ens atraiés o interessés, podria ser acceptada com un valor; emperò, una interpretació abusivament extensiva comporta un perill de banalització total del concepte de valor, fins al punt que podríem dir que *desvaloritza* els valors mateixos en fer impossible a la pràctica cap atracció diferenciada i tornar-ho tot, doncs, literalment *indiferent*.

L'autonomia dels valors fa que, en una primera anàlisi de la seva relació amb la política, s'hagi d'afirmar que precisament en la mesura que la política de què parlem és sempre la democràtica, la política no és ni criteri, ni fonament, ni dipòsit de valors; ni els estableix, ni els guarda, ni els jutja, ni els administra. Per la mateixa raó per la qual es critica que la religió pretengui imposar els seus valors a la vida social com si fossin universalment exigibles, seria criticable que ho pogués fer la

política, fins i tot acceptant que la política democràtica pot exhibir respecte a la religió la seva legitimació formal representativa. Però una política proveïdora, establidora, administradora de valors seria una política –almenys germinalment i tendencialment– autoritària, ras i curt. De fet, una de les formes de distingir entre una política democràtica i una de dictatorial és justament la relació respectiva amb els valors eticosocials dels respectius pobles: la democràtica expressament protegeix i empara la màxima pluralitat, la diversitat, i també la variabilitat i possible canvi dels valors eticosocials existents entre els seus ciutadans, mentre que l'autoritària es distingeix per una imposició –més o menys subtil, sempre hi pot haver graus– de determinats valors com a necessaris per a la comunitat dels seus súbdits, que no poden canviar de valors sense entrar en conflicte amb la política; les diverses menes d'autoritarisme polític poden donar lloc a tipologies molt diferents, des de les de matriu pretesament esquerrana amb valors preferentment associats a una igualtat absoluta fins a les de signe dretà explícit, associats normalment a la cobertura fàcil que donen els valors tradicionalistes, lligats a la terra o a una o altra ètnia, religió o patró cultural.

Democràcia sense demòcrates? Política sense valors?

Diversos pensadors de la política democràtica del nostre país, un basc –Arteta (2008: *El saber del ciutadano*) – i un andalús –Rubio Carracedo (1996: *Educación moral, postmodernidad y democracia*)–, coincideixen literalment a plantejar una qüestió que només aparentment és banal, la qüestió si és possible una

democràcia sense demòcrates: òbviament, el mot “demòcrata” té una connotació de disposició activa o compromesa amb alguns valors, més enllà de la simple condició de ciutadà amb drets i amb vot; Arteta estableix la tesi rotunda de la condició *sine qua non*, del requisit inexcusable que existeixin un mínim, una massa crítica, diríem, de demòcrates per poder parlar de democràcia (p. 31 SC) en una societat, tot prenent suport en un cercle *virtuós* formulat per H. Arendt segons el qual la democràcia només funciona en un poble que hi és educat, el qual, alhora, només pot ser-hi educat precisament i justament en context efectiu de democràcia. Rubio Carracedo no és menys rotund en establir que la pura democràcia formal pot ser instrumentalitzada per a fins oligàrquics de legitimitació, tot convertint els ciutadans en simples clients electorals, súbdits en el pitjor dels casos (p. 247 EMPD). No amb les mateixes paraules, però molt a prop conceptualment, un altre pensador, Innerarity (2006: *El nuevo espacio público*), en la seva defensa d'un nou concepte d'espai públic que revitalitzi la democràcia, lamenta que l'espai públic hagi esdevingut sovint només l'escenari de tramitació de les reclamacions privades i que l'erosió del sentit d'allò que és –o hauria de ser– col·lectiu sigui a l'origen d'una sèrie de fenòmens que s'englobarien en allò que Marcel Gauchet ha denominat “patologia de la despertinença” (p. 23 NEP). Quan la formalitat dels procediments del *demos* esdevé freda, automàtica i no congruent amb la necessitat que tenen els ciutadans de pertinença a un entrellat de sentit compartit –de valors–, l'individu sent que perd el vincle amb el *demos*, i el *demos* mateix perd legitimitació com a subjecte col·lectiu. Chantal Mouffe (1999: *El retorno de lo político*) ens advertia del perill que l'ideal democràtic –democràcia plena de valors, s'entén– estigui deixant de ser mobilitzador a molts dels nostres països, perquè molts grups nombrosos de ciutadans se senten cada cop més separats de la comunitat política –del *demos*– i en aquestes condicions és fàcil que se sentin atrets per formulacions fonamentalistes o per formes antiliberals –antidemocràtiques, s'entén– de fer política (p. 18 RP).

És, al capdavant, el reconeixement que la política democràtica no pot limitar-se a una formalitat electoral buida de continguts, buida de valors; això recordaria –tot i que la intenció política era ben diferent– la cèlebre oposició, tan utilitzada fa anys pel marxisme més doctrinari per atacar les democràcies *capitalistes*, entre democràcia formal i democràcia real. És evident que ens juguem alguna cosa molt important –potser tot– en les condicions que defineixin la plena realitat o autenticitat

de la democràcia per oposició a la seva pura formalitat procedimental, tot i que això darrer no és en absolut poca cosa. Però la tesi de molts teòrics del pensament democràtic és que aquesta formalitat és condició necessària però no suficient per poder parlar de democràcia en sentit estricte i ple. L'afirmació és agosarada, perquè, posats a reflexionar radicalment, ens situa davant d'un problema rellevant: més enllà de les formalitats imprescindibles de procediment, no podria resultar un veritable perill de limitació del pluralisme i de la llibertat el fet que s'exigeixin uns continguts o valors determinats com a propis dels membres de la comunitat política democràtica? En el cas de la variant més coneguda del marxisme doctrinari, el comunisme, òbviament el pretès valor de la plena igualtat va constituir un excés que, a més, es dirigia brutalment contra el cor mateix de la formalitat democràtica, que no és altre que la plena llibertat. Però entre aquest abús de contingut –tanta igualtat (justa o no, no hi entrem) que destruïa directament la llibertat– i la manca absoluta de continguts, pot existir sense risc per al sistema un nucli de continguts que garanteixi plenament la llibertat i el pluralisme, i que no es conformi amb la simple, però totalment buida, formalitat procedimental?

Una democràcia sense demòcrates practicants del seu tarannà es correspon amb la idea d'una política sense valors. No s'hauria d'anar més enllà si no es vol incórrer en el perill d'una interpretació esbiaixada, limitativa, de la vida democràtica

La resposta sembla, d'una banda, que hauria de ser positiva, però de l'altra sembla també que no hauria d'anar més enllà d'alguns valors bàsics de la democràcia entesa, a més de com a procediment formal col·lectiu, també com a

estil de ciutadania, tarannà o *ethos* democràtic (Flores d'Arcais, 1990: “La democracia tomada en serio”, *Claves*, 2) dels ciutadans individualment considerats. Una democràcia sense demòcrates practicants del seu tarannà es correspon amb la idea d'una política sense valors. No s'hauria d'anar més enllà si no es vol incórrer en el perill d'una interpretació esbiaixada, limitativa, de la vida democràtica, segons la qual només unes determinades formes de vida i comportament dels ciutadans serien democràticament homologables i les altres se situarien fora del sistema. Una definició massa extensiva i precisa de valors de la pràctica política pot comportar l'exclusió apriorística de molts ciutadans, els quals podrien invocar la legitimitat de la seva forma de vida al marge d'aquells valors; posem per cas, només com a especulació hipotètica, que s'estengués la idea que el ciutadà demòcrata ha de ser solidari en el dia a dia de la seva vida: seria legítim o no que un ciutadà insolidari –simplement insolidari, no pas lladre– reclamés la plena dignitat democràtica de la seva vida encara que mai no fes un gest de solidaritat? Hem de reconèixer que la seva reclamació seria legítima, perquè en cap cas la seva passivitat o inactivitat pel que

fa a la solidaritat posaria en risc les bases ni la qualitat del sistema democràtic en la seva naturalesa estricta i, fins i tot, en aspectes més de contingut que es consideren rellevants: tolerància, pluralisme, o llibertat, per exemple.

La tensió entre la pura forma i els continguts desitjables del tarannà democràtic és anàloga a la que, en l'ordre epistemològic, establí Kant en el seu cèlebre *dictum*, segons el qual la forma sense matèria és buida, però la matèria sense forma és cega: no hi ha avenç possible del coneixement, si no és en la trobada equilibrada de forma i matèria, d'estructura (subjectiva o interna) i de contingut (objectiu o extern). L'avenç social del sistema democràtic, la seva qualitat o eficàcia, podria analogar-se a la del coneixement kantian, si entenem que la pura forma –diguem-ne electoral, per simplificar– tota sola garanteix el que podríem dir-ne justícia representativa, però, si no va acompanyada de valors concrets de pràctica del tarannà democràtic, és buida, inoperant, insuficient, separada del món de la vida; podria dir-se, fins i tot, que els electes purament formals són vàlidament *representants*, però –si no hi ha res més– poden no ser gens *representatius*. La distància entre la representació i la representativitat la donaria la pràctica compartida dels que podem anomenar valors efectius de la convivència democràtica diària, de la seva acció política. Per completar l'analogia, cal afirmar igualment que aquests valors, sense la formalitat democràtica, serien igualment insatisfactoris, cecs o mancats de sentit i de força representativa real, puix que esdevindrien –si és que ja no hi havien nascut– autoritaris i contraris a la llibertat de les persones i de la comunitat política. La plenitud, doncs, de la vida democràtica demanaria la trobada equilibrada del factor formal –sistema electoral, equilibri de poders, etc.– amb el factor material –pràctica real dels valors del tarannà cívic democràtic–.

Una gran qüestió que es presenta, i que no és gens fàcil de resoldre, és: quins i quants serien aquests valors del tarannà cívic democràtic i com s'estableixen?

Probablement seria bo partir d'un principi operatiu, que podria ser formulat com el principi d'*economia democràtica*: no pas en el sentit que s'hagi d'"estalviar democràcia" (que evidentment no pot ser el cas, sinó tot

el contrari), sinó que la democràcia, en tant que règim de llibertat, es beneficiarà sempre de la *màxima obertura* de l'espai de decisió o de la *mínima intervenció* possible sobre els ciutadans. Altrament dit: valors, pocs, bàsics i funcionals, més que no pas molts i materials. I un segon principi, que és gairebé una derivació de l'anterior, que podríem anomenar principi de *rendiment democràtic*, segons el qual la referència permanent del sistema de valors democràtics no és altre que el món de la vida, en tota la seva cruesa i exigència sobre els seus agents i especialment els seus representants. Si alguna cosa lamentem, justament, és que la vida democràtica va molt endarrerida pel que fa a la realització efectiva de les seves propostes teòriques, les que Bobbio n'havia dit *promeses* de la democràcia.

Norberto Bobbio (1985: *El futuro de la democracia*) sovint havia defensat que si bé la millor manera de definir la democràcia era buidar-la –en l'operació estrictament tècnica d'elaborar-ne la definició, només– de referències a valors i reduir-la a l'especificació de les regles de procediment per adoptar les decisions, calia advertir del mal que havia fet a la democràcia l'incompliment de les seves cèlebres *sis*

promeses, que naturalment estaven vinculades a la pràctica efectiva dels seus valors inherents. Postulava, doncs, una democràcia formal o de regles procedimentals com a base mínima d'acord, però alhora una pràctica dels seus valors constituïts teòricament i històricament com a forma de donar-li sentit i reconeixement per part dels ciutadans: era una forma d'insistir que la pura forma és buida, encara que pugui ser útil com a acord bàsic i punt de partida del joc polític. Entre els valors que esmenta com a practicables per a la vitalitat de la democràcia, trobem la tolerància, la no-violència, la renovació social permanent –com a exemple positiu, esmenta indicativament la "revolució" induïda per les dones–, i el sentiment de fraternitat. Aquesta petita menció, prestigiosa a més venint de qui ve, ens insinua, però, el perill de l'elaboració d'una "llista de valors": s'endevena fàcilment que la llista pot ser ampliable indefinidament, inspirats per un *bonisme* –tan impecable com implacable– que ens pot allunyar molt fàcilment del *principi d'economia* que esmentàvem com a desitjable; i, finalment, fer-nos fer totalment inútil l'esforç, perduts en la *fàcil discursivitat* democràtica, un cop més excusa per a la *difícil incursió*

La política és una acció humana en estat pur, feta de decisió lliure, d'acció voluntària –tant en la varietat voluntària com en la professional–, de confrontació directa amb problemes sovint greus i de retorn de les conseqüències de la pròpia acció gairebé a l'instant

La política és el bany de realitat més gran que podem tenir per saber el que és la vida, és a dir, que és el camp d'aprenentatge més complet que es pot imaginar: hi són presents i vives totes les tensions, totes les confrontacions, tots els interessos, tota la realitat en la seva infinita varietat de cares i matisos

en la vida real. Per això pot ser útil, un cop posat un exemple de valors concrets, concentrar la reflexió en el punt que l'altre pensador italià citat, Flores d'Arcais, ja ens havia avançat fa temps amb el nom de l'*ethos* democràtic. El podem traduir bé amb el nostre mot *tarannà*, sempre que s'entengui més en la vessant ètica que en la purament psicològica. Els constituents d'aquest tarannà –predicable sobretot dels individus, encara que extensible a la comunitat política com a conjunt– són principalment d'estil i de forma de viure, més que de concrecions de virtuts a l'estil de les de la moral clàssica. Un primer ingredient d'aquest tarannà és la vivència de la identificació entre el bé individual i el bé públic, de fondes arrels gregues: el problema és que la nostra cultura postmoderna, ara ja en estat *líquid* –tan a prop, perillosament, de la *liquidació* de molts referents– ens situa justament en la via contrària, la que ens porta a la visió més individualista possible de l'interès personal sovint presentat com a contraposat i fins incompatible amb el bé col·lectiu, que convida no només a desinteressar-se pel bé públic, sinó fins i tot a aprofitar-se'n descaradament si s'escau. Un segon constituent d'aquest tarannà seria el que ell en diu “prendre's seriosament la democràcia” mateixa, o ser *conseqüents* en els hàbits individuals i col·lectius amb el reconeixement de la representació política, l'imperi de la llei, o la pràctica efectiva i plena de les llibertats –no reduïdes a simples invocacions defensives o passives, sinó actives i compromeses–; però també, i al mateix temps, “prendre's seriosament l'individu”, no pas en la dimensió egocentrista típica de la nostra cultura líquida, sinó precisament en els aspectes que més el *vincularien* als altres des de l'elaboració de la seva singularitat: autonomia, responsabilitat, respecte i respectabilitat, dignitat, obertura... un veritable programa

moral que articularia la moral individual amb l'eticitat del sistema democràtic. Això acabaria facilitant un darrer element, la “revalorització de la comunitat política” –o del *demos*, en un record d'admiració de la vella polis– com a àmbit *ahora* de la màxima experiència col·lectiva i de l'especificitat individual més qualitativa, en bona mesura per la major llibertat individual que hi ha sempre en un context de llibertats compartides, de llibertats públiques efectives.

El resultat desitjable, sempre imperfecte i en permanent construcció, és la dotació de sentit ple a la política per vinculació amb el món de la vida –que, com a humana, és constitutivament ètica, o vida de valors–; resultat també de millora permanent del sistema formal de representació que, d'aquesta manera, no només es pot reivindicar com a constituït per representants vàlids sinó com a legítimament representatiu.

L'acció política, estimuladora de valors

Hi ha, però, encara una altra perspectiva d'anàlisi per emprendre. El fet que la política democràtica no pugui, sense risc de buidor o manca de sentit, desprendre's d'un tarannà de molts dels seus ciutadans que doni *valor afegit* constant a la seva pura formalitat com a regla de joc, no només no impedeix, sinó que invita a pensar si la pràctica de la política democràtica no és per ella mateixa promotora o estimuladora de determinats valors. Dit d'altra manera, els ciutadans que afegixen valor al sistema amb el seu *ethos democràtic*, podrien veure retornar en forma de millora ètica personal la seva aportació de valor al sistema polític?

Com sol passar en les relacions ètiques i socials no polítiques, en les quals tothom acaba rebent el que dona

–respecte si ets respectuós, generositat si ets generós, violència si ets violent, p.e.–, l’acció política de qui assumeix aquest compromís personal pot ser *retornadora* de valor per a les persones compromeses. La política és una acció humana en estat pur, feta de decisió lliure, d’acció voluntària –tant en la varietat voluntària com en la professional–, de confrontació directa amb problemes sovint greus i de retorn de les conseqüències de la pròpia acció gairebé a l’instant. Seria, per això, estrany que la política –tan humana, per bé i per mal– fos neutra o estèril en la seva relació amb les persones que la practiquen. Analitzem-ho; ho fem acompanyats d’un text, escrit fa anys per Bernard Crick (1962, reed. 2001: *En defensa de la política*), però reeditat sovint per la seva força, la seva frescor i la seva claredat en defensa de l’acció política.

Un primer valor derivat de l’acció política és el coneixement, especialment el coneixement que sempre ha tingut la política de la complexitat social, però que en el nostre temps assoleix caràcter definidor d’època. Si tantes vegades s’invoca, des de perspectives pedagògiques o educatives, la necessitat d’anar als fets, als processos reals, a l’experimentació de camp, i abandonar la comoditat i els tòpics del manual o l’asèpsia del laboratori per assolir un òptim aprenentatge, vet aquí que la política és el bany de realitat més gran que

les persones podem tenir per saber el que és la vida, és a dir, que és el camp d’aprenentatge més complet que es pot imaginar: hi són presents i vives totes les tensions, totes les confrontacions, tots els interessos, tota la realitat en la seva infinita varietat de cares i matisos. Hi són presents també tots els límits –pressupostos insuficients, regles necessàries de control, visibilitat i tractament mediàtic sovint aliè a l’interès general, dura competició partidista i electoral, etc.–, la qual cosa dóna una dimensió especial al coneixement que s’hi adquireix: no hi ha –ja ens ho havien ensenyat els clàssics– coneixement més útil per a la vida que el coneixement dels límits; i l’acció política és una lliçó permanent de limitacions, que esdevenen dificultats, però alhora reptes per superar. Crick parla del poder “subjuntiu” de la política, d’un poder que dóna la grandesa de coneixement suficient per fer-se conjugar *subjuntivament*, és a dir, de forma hipotètica, condicionada: “la política, com la ciència, s’ha d’elogiar per la seva mentalitat oberta, imaginativa i escèptica alhora” (p. 164

DP) Naturalment, no es tracta de confondre el coneixement que dóna la política i el que dóna la ciència, però sí d’apreciar una certa analogia entre ells que els fa coincidir, com a mínim, en el rebuig de tota forma de dogmatisme. El bon polític, com el bon científic, no és dogmàtic.

En connexió i gairebé com a derivació d’aquest, el segon valor que aporta l’acció política a qui la practica és el sentit del compromís social i de l’esforç personal per a la superació del límit, d’autoexigència per articular mitjans escassos al servei de finalitats complexes i sovint urgents. Això porta implícit un valor no gens menyspreable: el valor de la ponderació afinada de la relació entre mitjans tècnics i finalitats polítiques. Enmig d’una societat sovint víctima de la ingenuïtat en la seva valo-

ració de la tecnologia –creure que tot té solució tècnica–, la persona compromesa en l’acció política aviat s’adona que no pot ser “tecnobabau”, que la major part dels problemes no es resolen –almenys només– amb aplicacions tècniques, sinó que la política, com a definició de finalitats i opció de valor social, és i ha de ser autònoma respecte a la tècnica i que la major part de les millors solucions són sobretot polítiques i no tècniques. També és cert que, com en tants d’altres terrenys, la política pot hàbilment adoptar la perversió corresponent a aquest valor, el seu veritable con-

travalor: *l’excusa tècnica*, consistent a fer creure que determinades polítiques no es poden desplegar perquè hi ha dificultats tècniques que ho impedeixen, quan això sovint no és veritat, o com a mínim no és tota la veritat o, si és veritat, és políticament explicable i ha de ser políticament assumida i explicada: això prestigia la política; l’excusa tècnica la fa irrellevant i progressivament menyspreable.

Si el poder és subjuntiu i les solucions no són –només– tècniques, la responsabilitat passa a ser una exigència de primer ordre. Si el poder polític s’exercís amb l’automatisme d’una doctrina o dogma incontestable i amb l’aplicació de tècniques infal·libles, no caldria ser gaire responsable: en el fons, i ben pensat, no caldria ni la política. Si hi ha política, és perquè algú s’ha de fer responsable, de forma permanent i radical, de les opcions finalistes, discutibles i lliures, que tria –i complementàriament, de les tècniques que hi posa al servei–. Fer

No es tracta de confondre el coneixement que dóna la política i el que dóna la ciència, però sí d’apreciar una certa analogia entre ells que els fa coincidir, com a mínim, en el rebuig de tota forma de dogmatisme. El bon polític, com el bon científic, no és dogmàtic

Fer política és una de les accions humanes sostingudes que més responsabilitat exigeix, i per això mateix fa més responsable –en el sentit que li dóna més sentit de la responsabilitat– a qui s’hi compromet

política és una de les accions humanes sostingudes que més responsabilitat exigeix, i per això mateix fa més responsable –en el sentit que li dóna més sentit de la responsabilitat– a qui s’hi compromet. Un pensament que formulen moltes persones que, de manera benintencionada i sovint casual, han exercit un petit càrrec polític, com ara regidor de poble, és aquest: “tohom hauria de passar per l’ajuntament, que ho veurien tot d’una altra manera”. És una forma senzilla de dir: molta gent seria *més responsable* si hagués exercit mínimament la política.

Hi ha un valor suprem, associat directament amb aquest, que la política aporta a qui la practica: més llibertat. Precisament perquè la responsabilitat creix quan es coneix la complexitat, quan s’exerceix *subjuntivament* el poder, quan s’afronta la superació del límit, per això mateix creix la llibertat: la responsabilitat no és la limitació de la llibertat, és la seva ànima; la persona responsable no “frena” la seva llibertat, *l’articula* amb la resta de valors de la vida i, en política, amb la resta de valors i drets dels altres. Qui és més responsable, esdevé més lliure, perquè esdevé més capaç –pel coneixement de la complexitat, dels límits i dels drets i valors dels altres– d’exercir la seva llibertat de forma útil i benèfica per a la seva pròpia existència i per a l’existència col·lectiva. Vet aquí, doncs, que contra el tòpic que estableix que qui fa política perd llibertat enmig de la turbulència de problemes i condicionants de tota mena, podem afirmar amb convicció que qui fa –ben feta– la política, esdevé realment més lliure que qui, individualistament –encara que legítimament–, es manté al marge del compromís amb la vida pública.

Aprentatge dels valors, aprenentatge de la política

En una conversa recent, que es reproduceix íntegra al llibre de celebració del vintè aniversari de Ciutats Educadores, el pensador i pedagog francès Philipp Meirieu –assessor de diversos líders socialistes francesos– em deia que la seva llengua permet enriquir el sentit de l’aprenentatge –també, doncs, l’aprenentatge dels valors, de la política mateixa– tot jugant amb el mot “*apprentissage*” i fent-ne dues descomposicions, totes dues interessants i complementàries entre elles per fer-ne emergir sentits rellevants; d’una banda, es pot fer la descomposició “*apprenti-sage*”, on reconeixeríem la condició de savi com a derivada de l’esforç d’“haver

apprès” prèviament; però la més interessant als nostres efectes és la segona, la que –amb una petita deformació gràfica, però no fonètica– ens dóna “*apprend-tissage*”, o la invitació a aprendre l’art de teixir: qualsevol aprenentatge seria l’elaboració d’una textura, d’un entrellat, d’una peça mixta entre allò que un necessàriament porta dins seu –la trama dels coneixements, hàbits i disposicions anteriors– i l’ordit –o la incorporació de nous fils, colors, fibres– que acaba component la peça íntegra, nova i potent si ha estat ben “teixida”. Aprendre valors, aprendre política amb valors, és construir un “teixit” complex on compta tant allò que hom aporta per si mateix com allò que guanya en l’intercanvi amb els altres.

La responsabilitat no és la limitació de la llibertat, és la seva ànima; la persona responsable no “frena” la seva llibertat, l’articula amb la resta de valors de la vida i, en política, amb la resta de valors i drets dels altres

Aprendre valors, aprendre política amb valors, és construir un “teixit” complex on compta tant allò que hom aporta per si mateix com allò que guanya en l’intercanvi amb els altres

Des del fons de la tradició del pensament occidental ens arriba una altra interessant imatge del teixit per a explicar el sentit de la política: el Plató vell, que ja havia fet els seixanta anys i començava a guarar la decepció dels seus esforços teòrics i pràctics per a instaurar un Estat just –descriu a la seva *República*, *Politeia* en el grec original– escriu un altre diàleg de gran interès, *El Polític*, on resplendeix una de les més belles imatges amb què s’ha il·lustrat l’art de la política, precisament la del polític en tant que “teixidor”, *el que elabora un teixit* tot esforçant-se a trenar amb paciència l’encreuament, alhora harmònic i tens, de la trama i l’ordit, que seria l’expressió de la cohesió del conjunt a partir de la pluralitat o diversitat dels components de la societat. Seria també interpretable com una altra variant de la necessària unió de la trama o forma –electoral, representativa– i l’ordit o matèria –valors, tarannà– que dóna plenitud i sentit a la política democràtica. ■